

Bölüm 6

OSMANLI DÖNEMİNDE KIBRIS'TA DİN EĞİTİMİ¹ (1571-1878)

Volkan NURÇİN²

Mustafa USTA³

Süleyman GÜMRÜKÇÜOĞLU⁴

GİRİŞ

Osmanlı Devleti fethettiği yerleri yakıp yıkarak değil imar edip medeniyet beşiği haline getirmesi ile gönüllere girmiş ve uzun yıllar adaletle (Cançelik, 2014) bu bölgeleri yönetmiştir.

Osmanlının fethettiği yerleri imar edişinin yollarından biri de eğitim ve din eğitimidir (Aşıkoğlu&Genç, 212). Osmanlı örgün (Genç, 2018; Genç, 2012) ve yaygın (Genç, 2013a, Genç, 2013b) din eğitimi faaliyetlerini vakıflar aracılığıyla yürütmüştür (Cançelik, 2019). Bu faaliyetlerin yürütüldüğü yerlerden biri de Kıbrıs'tır.

Kıbrıs, jeopolitik konumu⁵ ve ticaret yolları üzerinde yer alması nedeniyle birçok kültür, medeniyet ve dinî inanca ev sahipliği yapmıştır. Bunlar arasında; Mısırlılar, Hititliler, Akalar, Dorlar, Fenikeliler, Asurlular, Persler, Makedonyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Müslümanlar, Lüzinyanlar, Cenevizliler ve Venedikliler dikkat çekmektedir (Alasya, 1977: 15-42; Bedevi, 1966: 31-33). Dinî inanç (Aykıt, 2019) olarak da Putperestlik, Zerdüştlük, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet ada halkı tarafından benimsenen inanç sistemlerindendir (Çevikel 2000: 15).

Adanın 1571 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesinden sonra Kıbrıs'ta 307 yıllık bir Osmanlı hâkimiyeti söz konusu olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fethetmesinin akabinde adanın idari yapısına yönelik birtakım düzenle-

¹ Bu çalışma "Kıbrıs'ta Din Eğitiminin Dönüşümü ve Türkiye'nin Etkileri" başlıklı doktora tezinden üretilerek geliştirilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi, Dini İlimler Fakültesi, İlahiyat Bölümü, volkan.nurcin@kisbu.edu.tr

³ Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

⁴ Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

⁵ Kıbrıs, Doğu Akdeniz jeopolitiği içinde Akdeniz'in en stratejik adasıdır. Kıbrıs Adası, bugüne kadar meydana gelmiş tüm gelişmelerin odağında yer alan bir coğrafyadır. Kıbrıs eskiçağı ve jeopolitiği konusunda geniş bilgi için bkn. Ahmet Gözlü, Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği, Çizgi Kitabevi, Konya 2011.

Ayrıca kütüphanenin idareciliğini yapan nâzırın, salih ve âlim kişileri kütüphanede bir araya getirmek, her namaz sonrası okunmasına karar verilen Kur'an-ı Kerim hatmi ile Buhari hatmi şerifine nezaret ederek bunların mutlaka okunmasını sağlamak ve kitap okumak için dışarıdan kütüphaneye gelenlere izin vermek gibi görevleri vardı (Söylemez, 2015: 28). Buhari-i Şerif okuma uygulaması, adanın İngiliz idaresine geçtiği yıllarda da devam etmiştir. Nitekim İngiliz müsteşarı tarafından Kıbrıs Kadılığına gönderilen bir belgede, Buhari-i Şerif okuma karşılığında yıllık 60 kuruşluk bir tahsisatın ayrıldığı belirtilmektedir (MAA, FE, Kutu No. 8, Dosya No. 60, Gömlek No. 213, 22 Mayıs 1915). Kütüphanede yapılan araştırma ve incelemeler ile Buhari okumalarından anlaşıldığı üzere burada bir nevi yaygın din eğitimi faaliyeti yapılmaktaydı.

SONUÇ

Osmanlı idaresinde (1571-1878) Kıbrıs'ta gerçekleştirilen eğitim faaliyetleri, örgün ve yaygın eğitim şeklinde, Osmanlı eğitim sisteminin bir yansıması niteliğinde uygulanmıştır. Söz konusu eğitim faaliyetlerinin niteliğine ilişkin 19. yüzyıla kadar kayda değer belgelere ulaşılabilmesi, 17. ve 18. yüzyıllarda eğitim alanında ne gibi gelişmelerin ve sorunların yaşandığı hakkında değerlendirme yapılmasına engel teşkil etmektedir. Örgün eğitim kurumları hakkındaki belgelerin yoğunlukta olduğu 19. yüzyılda ise, Kıbrıslı Türklerin eğitim ve din eğitimi sahalarında önemli sorunlar yaşadıkları görülmüştür. Evkaf-ı Hümayunun kurulmasıyla birlikte mazbut vakıfların merkezileşmesi, eğitim ve dinî hizmetlere ayrılan payların azalmasına, dolayısıyla söz konusu alanlarda sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nin o dönemlerde yaşadığı ekonomik sorunların da Kıbrıslı Türklerin eğitim ve din hizmetlerinde arzu edilen seviyeye ulaşmasına mani olan diğer bir etken olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi
Atik Emirname Kaydı.
Evamir Kayıt Defteri.
Evamir ve Muharrerat Kaydı.
Kara Kaplı Vakfiye Kayıt Defteri-4.
Kıbrıs Şeriyye Sicilleri: 2, 6, 12, 13, 16, 24, 28, 32, 36, 47, 49 numaralı defterler.
Küçük Vakfiye Kayıt Defteri.
Vakfiye Kayıt Defteri-2.
Vakıf Mütevellî Muhasebe Kayıtları, No. 1346.
Vakıf Mütevellî Muhasebe Kayıtları, No. 362(76).
Fetva Eminliği Belgeleri [FE].

Tarih Araştırmaları II

- T.C. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
Bab-ı Asafl Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme Defterleri, [A.DVNS.MHM.d].
Cevdet Maarif, [C.MF].
Evkaf Defterleri [EV.d.].
Kıbrıs Mutasarrıflığı Evrakı [TŞR.KB].
Maarif Nezareti Mektubi Kalemi [MF.MKT].
Maarif Nezareti Tedrisat-ı İbtidaiyye Kalemi [MF.İBT].
Meclis-i Vâla Evrakı [MVL].
Sadâret Mektubi Kalemi Belgeleri [A.MKT].
Sadâret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı [A.MKT.MHM].
Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi [VGMA], Defter No.1605, Sıra No.1.
ALASYA Halil Fikret (1977), Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'da Türk Eserleri, 2.Basım, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
ALGÜL Hüseyin (1987), "Osmanlılar Devrinde Kıbrıs Seferinin Manevi Cephesi ve Ebussuud Efendi'nin Seferle İlgili Fetvası", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt.2, Sayı.2.
ALTAN Mustafa Haşim (1986), Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi, Cilt.1, Girne: Kıbrıs Vakıflar İdaresi Yayınları.
AYAZ Fatih Yahya (2016), Memlûk-Kıbrıs İlişkileri: Kıbrıs'ta İlk Türk Hâkimiyeti, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
AŞIKOĞLU Nevzat Yaşar & Fatih Genç (2012), "Yeni Anayasa Tartışmaları ve Zorunlu Din Dersleri" Cumhuriyet İlahiyat Dergisi Cilt 15, ss.20-40.
AYKIT D. Ali (2019). Hristiyanlığın Öncüsü Olarak İskenderiyeli Philo, Eski Yeni Yayınları İstanbul.
AYKIT Dursun Ali, A. Osman Kurt (2019), Dinler Tarihi, Bilay Yayınları.
BAĞIŞKAN Tuncer (2005). Kıbrıs'ta Osmanlı-Türk Eserleri, Lefkoşa: Kuzey Kıbrıs Müze Dostları Derneği Yayınları.
BAŞKURT İrfan (2012). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kürsü Şeyhliği", İslam Araştırmaları Dergisi, Sayı.27.
BEDEVİ Vergi (1966). Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi, 2.Basım, Lefkoşa: Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları.
BEHÇET Hasan (1969). Kıbrıs Türk Maarif Tarihi (1571-1968), Lefkoşa.
BÖLÜKBAŞI Ayşe (2018). "XVI. Yüzyılda İstanbul'daki Halveti Tekkelerinde Mekânsal İşleyiş: Tekkelerin Mensup Oldukları Külliye İçindeki Diğer Birimlerle İlişkileri", Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt.3, Sayı.1.
CANÇELİK Ali (2013). İstanbul Şehrengizlerinde Şehir Toplum ve İnsan Algısı. Şehir ve Düşünce (1), 66-71.
CANÇELİK Ali (2014). Şehir Üzerine Düşünceler I, Bölüm adı: (Şehirler ve Semboller), Şehir Düşünce Merkezi, Editör:Dr. Hasan Taşçı, Dr. Nureddin Nebati.
CANÇELİK Ali (2019). Osmanlı'da Şehir, Vakıf ve Sosyal Hayat. Şehir ve Düşünce(13), 5-11.
CİCİOĞLU Hasan (1983). "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Eğitim", A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt.16, Sayı 2.
ÇEVİKEL Nuri (2000). Kıbrıs Eyaleti: Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800), Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi.
ÇOMUNOĞLU Nazan (2002), "Kıbrıs'ta İngiliz Yönetimi Dönemi (1878-1960)'nde Uygulanan Eğitim Sistemi ve Günümüz Kıbrıs Türk Eğitim Sistemi Üzerindeki İzleri", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi EBE).
DEMİRKEN Işın (2002), "Kıbrıs", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt.25, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
DOĞAN Recai (1997), "Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt.37.
ERDOĞRU M. Akif (2008), Kıbrıs'ta Osmanlılar, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
ERGİN Osman (1977), Türkiye Maarif Tarihi, Cilt.1-2, İstanbul: Eser Matbaası.

- ESİN Emel (1965), *Aspects of Turkish Civilisation in Cyprus*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- EYYAMOĞLU Mustafa ve Nuran Kara Pilehvarian (2019), "Kıbrıs Celvetiliğinde Unutulmuş Bir Mirasın Yeniden Hatırlanışı: Magosa Kutup Osman Efendi Türbe ve Dergâhının İnşa ve İhyası", *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı.53.
- GENÇ M.Fatih (2012) *Kilise, Cami ve Sinagoglarda Yaygın Din Eğitimi ve Gençliğe Yönelik Din Hizmetleri -Hollanda Örneği-*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas.
- GENÇ M. Fatih (2013a). *Yaygın Din Eğitiminde Toplam Kalite Yönetimi -Kur'an Kursları Örneği-*, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- GENÇ M.Fatih (2013b), "Günümüz Dünyasında Din Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Öneriler" *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* cilt.17, ss. 20-40.
- GENÇ M.Fatih (2012), *History and Current Situation of Religious Education in Turkey*, Cumhuriyet İlahiyat Dergisi cilt.16, ss. 20-40.
- GENÇ M.Fatih Genç (2018), *Values Education or Religious Education? An Alternative View of Religious Education, in the Secular Age, the case of Turkey*, *Educational Sciences*, cilt.8, ss.220.
- GÖZLÜ Ahmet (2011). *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- GÜLER Ümit (2016), *Osmanlı Kıbrıs'ında Müslüman-Zimmî İlişkileri ve İslâm Hukuku Açısından Tahlili: 17. ve 18. Yüzyıl Kıbrıs Kadı Sicillerine Göre, Lefkoşa: Yakındoğu Üniversitesi Yayınları.*
- GÜNYOL Vedat (1972), "Mektep", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt.7, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- HARİD Fedai ve Mustafa Haşım Altan (1997), *Lefkoşa Mevlevihanesi*, Ankara: KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınlar.
- HİLL George (2016), *Kıbrıs Tarihi: Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, Nazım Can Serbest (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Eğitim Kurumları ve Yönetimi".
- LUKE Harry Charles (1921), *Cyprus Under The Turks 1571-1878*, London: Oxford University Press.
- LUKE Harry Charles Luke ve Douglas James Jardine (2007), *Kıbrıs'ın Elkitabı*, Ali Çakıroğlu (çev.), Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
- HATAY Mete (2006), "Kıbrıslı Türklerde Mistik İnanç Sıçramaları (1571-1878)", *Kıbrıs Yazıları*, 2006, Sayı 3, Yaz-Güz, https://www.academia.edu/3931209/Kıbrıslı_Türklerde_Mistik_İnanç_Sıçramaları
- NEVİZADE Ataullah Efendi Atai (1268), *Zeyl-i Şekaik*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- OBERLING Pierre (1987), *Bellapaisë Giden Yol*, Mehmet Erdoğan (çev.) Ankara: Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- ORHONLU Cengiz (1971)"Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- ORR C. W. J (2007), *Cyprus Under British Rule*, London: Robert Scott Roxburghe House Paternoster Row, 1918.
- PEÇEVİ İbrahim Efendi (1981), *Peçevi Tarihi I*, Bekir Sıtkı Baykal (hızl.), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı (1973), *Osmanlı Tarihi*, Cilt.3/1, 2. Basım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- SOMEL Selçuk Akşin (2010), *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1838-1908) İslamlaşma Otok-rasi ve Disiplin*, Osman Yener (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- SÖYLEMEZ Mehmet Mahfuz (2015), "Kıbrıs II. Mahmut Kütüphanesi ve Havi Olduğu Yazmalar Üzerine Notlar", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, Yıl.1, Cilt.1, Sayı.1.
- SUHA Ali (1971), "Kıbrıs'ta Türk Maarifi", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- ŞEŞEN, Ramazan, Mustafa Haşım Altan ve Cevat İzgi,(1995), *Kıbrıs İslam Yazmaları Kataloğu*, İstanbul: İSAR Vakfı Yayınları.
- YEDİYILDIZ Bahaeddin (1982a), "Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü", *Vakıflar Dergisi*, Sayı 14.

Tarih Araştırmaları II

- YEDİYILDIZ Bahaeddin (1982b), “Müessese-Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumu ve Vakıf Müessesesi”, Vakıflar Dergisi, Sayı 15.
- YILMAZ Hüseyin (2005), Camilerin Eğitim Fonksiyonu, İstanbul: Dem Yayınları.
- ZENGİN Zeki Salih (2004), Tanzimat Dönemi Osmanlı Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi (1839-1876), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.